

תקציר הרצאה 15 בסדרת אמנות ספרדית

שנת הלימודים 2019-2020

כל הזכויות שמורות לד"ר גילית איבגי

(תקופת משבר הקורונה)

פראדו, מדריד

https://en.wikipedia.org/wiki/Museo_del_Prado

המוזיאון הלאומי הספרדי המרכזי לאמנות, ממוקם במרכז מדריד. האוסף מציג את תולדות האמנות האירופאית מן המאה ה-12 ועד תחילת המאה ה-20. בעבר השתייך האוסף לבית המלוכה הספרדי, והוא האוסף הטוב בעולם לאמנות ספרדית.

הפראדו נחנך כמוזיאון לציור ולפיסול בשנת 1819, ובאוסף יש עוד טכניקות של אמנות. השנה חוגג הפראדו יום הולדת 200 אך בשל משבר הקורונה אין אפשרות לממש את הארועים והתערוכות. זהו אחד ממוזיאוני האמנות החשובים בעולם, והאמנים המוצגים בו ביותר הם גויה, בוש, אל גרקו, רובנס, טיצ'אן וולסקז. באוסף 7,600 ציורים ובדרך כלל תלויות בו כ-1,300 תמונות בתצוגה. הציור החשוב ביותר הוא ה"לס מנינס" של ולסקז.

הבניין תוכנן על ידי האדריכל Juan de Villanueva, 1739-1811, איש תנועת הנאורות וההשכלה. סגנון הבניין ניאו קלאסי, והוא תוכנן עבור אוסף הטבע של המלך קרלוס השלישי. המילה "פראדו" משמעותה "אחו, מקום מרעה", והמלך הקצה שטחים פתוחים לצורכי בנייה ייצוגית בעיר.

המלכה מריה איסבל היא זו שהגתה, לאחר השחרור מנפוליאון (1812) את הרעיון להפוך את המבנה למוזיאון אמנות. היא לא זכתה לחנוך אותו ב-1819 כי מתה לפני כן.

תחילה היה מוצג בפראדו אוסף האמנות הפרטי של המלך, אחת לשבוע, בפני אנשים בעלי רישון. יורשת המלך, איסבל השניה, הפכה את האוסף מפרטי למלכותי (צעד בדרך לציבורי). בשנת 1868 האוסף הולאם.

בעת מלחמת האזרחים בספרד במהלך המאה ה-20 (1936-1939) סבלו העיר והמוזיאון מהפצצות, וועדה מיוחדת שקמה פעלה להסתרת והברחת היצירות. מידע בנושא זה מתחיל להתפרסם ולהתגלות ממש בשנים האחרונות. בשנת 2003 התקיימה בפראדו תערוכה בנושא זה:

<https://www.museodelprado.es/en/whats-on/exhibition/protected-art/81811f39-e3f9-4fe7-94af-225676279523>

<https://www.nytimes.com/2003/07/17/arts/defenders-of-spain-s-masterpieces-a-prado-show-honors-civil-war-rescue-effort.html>

סרטון (כל הסרטונים המופיעים בתקציר לא הוקרנו בהרצאה):

<https://www.museodelprado.es/en/whats-on/multimedia/protected-art-a-record-of-the-committee-for-the/355591c6-f27c-484d-bfed-7c874cfaa427>

להזכירכם, במהלך הקורס פורסמה הרשימה שלי "לצלוח את הפראדו" המסודרת על-פי קומות וחדרים. כעת מופץ נוסח מתוקן של אותה רשימה, שכן בשם אחד האמנים נפלה טעות.

המוזיאון ממוקם על השדרה האלגנטית "פסואו דל פראדו". לצידו מדרום הגן הבוטאני, וממזרח פארק רטירו.

בחזיתו שלושה פסלים גדולים: דמות ולסקז לצד הכניסה מצפון, דמות מוריליו ודמות גויה לצד ציר האורך.

במהלך פרויקט ההתחדשות וההרחבה שבוצע בפראדו בשנים האחרונות, על בסיס שטח של מנזר שהיה במקום, נוצר חלל חדש לצורכי חנות ספרים, קפיטריה, מודיעין ומלתחה:

<https://www.museodelprado.es/en/museum/jeronimos-extension>

האדריכל רפאל מונאו Rafael Moneo אשר הרחיב את הפראדו ביצע גם הפיכת ארמון מהמאה ה-18 לאוסף תיסן בורנמיסה. האדריכל, יליד ספרד 1937, זכה בפרס פריצקר ורשימת הישגיו גדולה:

https://en.wikipedia.org/wiki/Rafael_Moneo

לקט יצירות מופת בפראדו

פרא (האח/הנזיר) אנג'ליקו, הבשורה, 1426

ציור רנסנס נהדר ביופיו, בעדינותו ובריבוי הפרטים הדקורטיביים המופיעים בו. הנזיר אנג'ליקו חי במנזר סן מרקו בפירנצה בתקופת התעוררות הרנסנס בפירנצה. הקלויסטר הרנסנסי של המנזר נבנה על ידי **מיכלוצו** [גא1] Michelozzo, והוא בציור "הבשורה". יש בציור הדים של גותיקה בינלאומית/בשיאה אלגנטית ומרובת

פרטים ואולי אפילו השפעות של כתבי יד מאויירים (כמו "ספר השעות העשיר מאוד..."). יחד עם זאת הפרספקטיבה המצוירת היא רנסנסית. הנושא צויר על ידי האמן פעמים אחדות, אבל כאן מדובר בציור טמפרה על לוח מוקדם, עבור כנסייה, ולכן ההשפעה הגותית עדיין מאוד חזקה. גן העדן המתואר בפרטי פרטים הוא מאוד חשוב משום שבו שהה אדם הראשון אשר סופו ידוע, ואילו הבשורה משמעה שיוולד אדם האחרון אשר תפקידו יהיה לכפר על חטאי כל האנושות מאדם הראשון ועד בכלל. שימו לב ליונה, הלא היא רוח הקודש הנמצאת באלומת קרני הזהב הנשלחת מאת אלהים האב.

סרטון:

https://www.youtube.com/watch?v=3B-V_pG3HPQ

[https://en.wikipedia.org/wiki/Annunciation_\(Fra_Angelico,_Madrid\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Annunciation_(Fra_Angelico,_Madrid))

הרונימוס בוש, גן התענוגות הארציים (טריפטיכון), 1490-1500

ציור שהוא פנורמה יומרנית מאוד של מצב וגורל האנושות מימי גן עדן, דרך חיי העולם הזה ועד הגיהנום. מדובר בגיהנום הוזיקלי: כלי נגינה הופכים כלי עיניים, עונשם של אנשים שעסקו במוזיקה חילונית.

אמנם הלוח איננו חתום, אך מעולם לא עלה פקפוק באשר לכך שבוש הוא יוצרו. כאשר היו סוגרים את הלוחות החיצוניים נוצר דיפטיכון המתאר את היום השלישי לבריאה, יום הפרדת מים עליונים ותחתונים. ציור זה עשוי בטכניקת גריזאי מונוכרומית (Grisaille).

טריפטיכון Triptychon או **טריפטיך** triptych הוא יצירת אמנות מצוירת או מגולפת על שלושה לוחות שיש ביניהם צירים. לרוב נוצר עבור מזבח הכנסייה. צורת יצירה שהיתה מאוד נפוצה בתקופת הרנסנס. כאשר הלוחות סגורים רואים יצירה בשני חלקים: **דיפטיכון** או **דיפטיך**. מדובר ביצירה המתיימרת להיות חינוכית-כנסית, ובמקרים רבים רואים בצד שמאל את גן העדן, בצד ימין את הגיהנום, ובמרכז את חיי העולם הזה.

בתחתית הקישור הבא סרטונים מעולים. בראשון (השמאלי) רואים יפה את פתיחת הדיפטיכון וגילוי הטריפטיכון:

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-garden-of-earthly-delights-triptych/02388242-6d6a-4e9e-a992-e1311eab3609>

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Garden_of_Earthly_Delights

סרטון:

https://www.youtube.com/watch?v=zD_nwg9CMzw

ארנסט ודאלי הושפעו מן היצירה ובכלל הסוריאליסטים ראו בבוש את ראשון הסוריאליסטים.

כתבה בעברית:

<https://www.haaretz.co.il/literature/study/.premium-1.3100472>

הרונימוס בוש, טריפטיך עגלת השחת, 1516

אחד ממששה ציורים אשר נרכשו על ידי מלך ספרד פיליפ השני, נשלחו לארמון האסקוריאל, ומאוחר יותר עברו גלגולי השתייכות שונים. שוב, כמו בציור הנזכר למעלה, הציור חינוכי דתי ועוסק בחטאי האדם בעולם הזה, והפיתויים המרובים הסובבים את האדם.

בתחתית הקישור הבא שימו לב לסרטונים:

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-haywain-triptych/7673843a-d2b6-497a-ac80-16242b36c3ce>

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Haywain_Triptych

פיטר ברויגל האב, נצחון המוות, 1562-1563.

הצייר הידוע בשל ציורי הז'אנר שלו (הווי יום יומי של איכרים ואנשים או ילדים עממיים) בתיאור פנורמי של השתוללות המוות על האדמה, ברוח שמעלה על הדעת את בוש, ואכן בראשית דרכו האמנותית חקר והעתיק את ציורי בוש. ריקוד המוות היה מוטיב ידוע בספרות ימי הביניים, ובציור זה משתלבות השפעות אחדות עם אישיותו של האמן ודמיונו היוצר. אבל יש לקחת בחשבון גם את הרקע ההיסטורי: בשנת 1563 בה הסתיים הציור, ובה התחתן האמן בבריסל, גם הסתיימה ועידת טרנט (ועידת הכנסיה הקתולית בעקבות הרפורמציה והתפצלות הפרוטסטנטים מן הכנסיה). הימים היו ימי מלחמות אכזריות בין קתולים ופרוטסטנטים, כמו גם ימי צייד מכשפות.

בתחתית הקישור הבא שימו לב לסרטונים:

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-triumph-of-death/d3d82b0b-9bf2-4082-ab04-66ed53196ccc>

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Triumph_of_Death

מונה ליזה, פראדו, 1503-1516

ההעתק המוקדם ביותר הידוע של יצירת המופת של ליאונרדו. הציור נוצר ככל הנראה בסדנתו של האמן, ממש באותו סטודיו בו צויר המקור. נראה מעולה לאחר רסטורציה בשנת 2012.

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-mona-lisa/80c9b279-5c80-4d29-b72d-b19cdca6601c>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Mona_Lisa_\(Prado\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Mona_Lisa_(Prado))

יאן ואן אייק או תלמיד/ממשיך בסדנת האמן, מזרקת החסד או מזרקת החיים, 1440-1450

מדובר באותו אמן אשר היה הממציא או אחד המפתחים הראשונים של ציור השמן. בלונדון תלוי ציורו המפורסם "נישואי הזוג ארנולפיני". הצייר ואחיו היו ציירי החצר של פיליפ השלישי מבורגונדי, וערכו מסעות לפורטוגל, ספרד, צרפת ובלגיה. יש לזכור שבמאה ה-15 היתה קהילת יהודי ספרד הגדולה בקהילות היהודיות, וסבלה סבל נורא בטרם הגירוש. הציור מוקדש לנצחון הנצרות את היהדות מנקודת מבט נוצרית כמובן, והוא כפוף למוטיב הקרוי "אקלזיה וסינגוגה": הכנסיה ובית הכנסת:

אפשר להקיש מילים אלה ב"גוגל" בעברית כדי לקרוא בעברית, וכן לכתבה בעברית:

<https://www.haaretz.co.il/literature/study/.premium-1.2509737>

וכן:

https://en.wikipedia.org/wiki/Ecclesia_and_Synagoga

בציור שלפנינו במקום אשה שעיניה קשורות המייצגת את היהדות מופיע הכהן הגדול ועיניו קשורות.

הסגנון אלגנטי ורב פרטים ומושפע מסגנון הגותיקה הבינלאומית. בהקשר לציור של פרא אנג'ליקו הזכרתי את "ספר השעות העשיר מאוד של הדוכס דה ברי" – מופת לכתב יד מצויר בסגנון הגותי הבינלאומי The Très Riches Heures du Duc de Berry.

גם במקרה שלפנינו ניתן לדבר על ההשפעה של אותו סגנון.

שימו לב לסרטון בתחתית הקישור:

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-fountain-of-grace/f578c5af-b1d6-4ef8-aaa3-ae05a6dd2393>

[https://en.wikipedia.org/wiki/The_Fountain_of_Life_\(painting\)](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Fountain_of_Life_(painting))

ואן דר ויידן, ההורדה מן הצלב, 1435

יצירה פלמית רנסנסית מזהירה נוספת, וגם בה ניכרים הדי האלגנטיות והפרטנות של גותיקה הבינלאומית. ביצירה אין סוף פרטים מרתקים: הבעות פנים, תנוחות גוף אקספרסיביות, קפלי בדים, תיאורי טקסטורה ודוגמאות ועוד ועוד. הציור מייצר צפיפות רגשית: כל הדמויות המקיפות את הצלב המורד מן הצלב "נדחפות" אל המישור הקדמי, ונוצרת על ידי הקומפוזיציה תנועת גל או נחשול.

שימו לב לסרטונים בתחתית הקישור:

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/artist/weyden-rogier-van-der/2f4ef580-41c0-4756-a74c-d8ebda889668>

[https://en.wikipedia.org/wiki/The_Descent_from_the_Cross_\(van_der_Weyden\)](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Descent_from_the_Cross_(van_der_Weyden))

דירר, דיוקן עצמי, 1498

גדול אמני הרנסנס הגרמני מתגאה בציור זה בעליית מעמד האמן בחברה בכלל, ובעליית מעמדו שלו בפרט. הוא נראה לבוש בבגדי אצולה איטלקית, וגם הקומפוזיציה והנוף הנראים בציור מזכירים נוסחה איטלקית של הרנסנס. הוא מתאר עצמו אדם מעודן, איש אשכולות ומשכיל. כדאי לבחון מקרוב את הדימוי ולראות את רמת ההקפדה על פרטים. לפני כן ואחרי כן צייר דירר ציורי דיוקן נוספים הנמצאים במוזיאונים אחרים.

שימו לב לסרטונים בתחתית הקישור:

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/self-portrait/8417d190-eb9d-4c52-9c89-dcdcd0109b5b>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Self-Portrait_\(D%C3%BCrer,_Madrid\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Self-Portrait_(D%C3%BCrer,_Madrid))

סרטון:

<https://www.youtube.com/watch?v=OQEWArXaCeg>

טיציאן, דנאה וגשם הזהב, 1560-1565

בפראדו יש 43 ציורים של טיציאן! לצייר היו קשרים עם מלך ספרד בזמנו, וכזכור הוא זה שקישר בין אל גרקו ובין הארמון הספרדי. טיציאן, מעריצו רובנס וקרוג'יו הם אמנים חוץ ספרדים אשר השפיעו מאוד על הציור הספרדי והנוכחות שלהם באוספי הפראדו מרשימה.

הציור "דנאה וגשם הזהב" עוסק באגדה שמקורה אצל המשורר הרומי אובידיוס, ומשורר הרנסנס בוקצ'יו החיה את הסיפור והוסיף לו פרטים. טיציאן וסדנתו יצרו לפחות 6 גרסאות של הציור, ויש גם גרסאות מאוחרות יותר. דנאה הקטנה נכלאה בראש מגדל על מנת להבטיח (אינטרס של אביה שפחד מן הגורל אשר ייעד לו מוות מידי נכדו) שלא תהרה לעולם, ואולם זאוס מלך האלים המטיר עליה משמים מטח מטבעות זהב מהם התעברה. טיציאן הוא אבי ציור העירום הנשי מתוך התבוננות בעירום נשי, והציור המעודן יוצר סובלימציה מתוחכמת של ערגה והתמסרות מינית. כל זה מנוגד למשרתת הזקנה שאינה מודעת למתרחש, ורק משתוקקת לאסוף את מטר הפז. ציורי טיציאן יוצרים "פואזיה": העשרת ועינוג החושים והרגש באופן עדין, ובו זמנית גם פניה אל האינטלקטואל. ציוריו נתפסו כשווי ערך לשירה וכמעשירים את הנשמה.

שימו לב לסרטונים בתחתית הקישור:

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/danae-and-the-shower-of-gold/0da1e69e-4d1d-4f25-b41a-bac3c0eb6a3c>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Dana%C3%AB_\(Titian_series\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Dana%C3%AB_(Titian_series))

טיציאן, האדריאנים או בקנליה, 1523-1526

ציור חגיגה סביב אל היין בו דמויות שתויות והוללות ברמות שונות של "עד לא ידע". האי היווני אנדרוס, היה על פי המסורת המקום המועדף על דיוניסוס (לימים בקוס). ההזמנה לציור הגיעה מדוכסות פררה, וסביר שהציור נועד ללבות ולגבות אוירת משתאות ונהנתנות בארמון.

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-andrians/c5309744-5826-48ac-890e-038336907c52>

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Bacchanal_of_the_Andrians

אל-גרקו, השילוש הקדוש, 1577-1579

בפראדו יש 42 ציורים של אל-גרקו! יש לזכור שלזמנו הוא היה מודרני, מי שהביא את המנייריזם מאיטליה לספרד, ובמיוחד את הדי עבודת טינטורטו הוונציאני.

עבודה דתית דרמטית ובה אלוהים האב אוחד באלוהים הבן, והיונה כרוח הקודש משלימה את השילוש הקדוש, הכל על פי הגדרות הנצרות הקתולית.

תנוחת הבן המת המוחזק על ידי האב מזכירה את תנוחת המת בפסלו של מיכלאנג'לו "ההורדה מן הצלב:

[https://en.wikipedia.org/wiki/The_Deposition_\(Michelangelo\)](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Deposition_(Michelangelo))

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-holy-trinity/8b502bfc-bc6d-43d1-b72b-b047eeee033c>

[/http://www.el-greco.org/holy-trinity](http://www.el-greco.org/holy-trinity)

קרוג'ו, דוד עם ראש גוליית, 1600

הראשון מתוך שלושה ציורים של האמן בנושא זה. הציור הגיע לספרד זמן קצר לאחר שציור והשפיע מאוד על ציור הבארוק הספרדי והנטיה הטנבריסטית (החשוכה). מרתק תיאור עמידתו של דוד הצעיר עם הרגל והזרוע המאומצות מול עיני הצופה, ותיאור כף הרגל. הצייר הצעיר כבר מפגין את תעוזתו בריאליזם חריף.

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/david-with-the-head-of-goliath/c3895900-73d4-4257-97fb-240e3aaf0402>

[https://en.wikipedia.org/wiki/David_and_Goliath_\(Caravaggio\)](https://en.wikipedia.org/wiki/David_and_Goliath_(Caravaggio))

ולסקז, סדנתו של וולקן, 1630

בפראדו 63 עבודות של ולסקז! כמו "השיכורים" אשר נלמד בשיעור על ולסקז, גם ציור זה הוא תוצר ביקור של ולסקז באיטליה. האמן ראה ככל הנראה הדפס של אמן בשם טמפסטה המתאר את אותו נושא. העניין כאן הוא בהבעת ההפתעה. האל וולקן לומד מן האל אפולו כי אשתו אפרודיטה (לימים ונוס) מנהלת רומן עם ארס (לימים מרס). בהשפעת אמנות איטליה מתאר ולסקז גוף גברי במבחר זוויות ותנוחות, וחוף מדמות האל, המתוארים בציור הם טיפוסים ספרדים עממיים.

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/vulcans-forge/84a0240d-b41a-404d-8433-6e4e2efd21ab>

https://en.wikipedia.org/wiki/Apollo_in_the_Forge_of_Vulcan

מומלץ לחזור בשלב זה להרצאות על ולסקז ובהן אזכור יצירות נוספות כולל כמובן "לס מנינס".

רובנס, הולדת/מקור שביל החלב, 1636-1638

בפראדו 123 ציורים של רובנס! הציור המדובר הוזמן על ידי פיליפ הרביעי מלך ספרד, הפטרון הגדול של ולסקז. הרה (יונו) מניקה את הרקלס (הרקולס) בעוד האב זאוס (יופיטר) מתבונן במחזה. זרם חלב משדה של האלה, יוצר, על פי האגדה, את שביל החלב בשמים. דמות האלה מבוססת על דמות אשתו השניה של הצייר הולן (אלנה). רובנס היה בן 53 כאשר התחתן עם הולן בת ה-16.

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-birth-of-the-milky-way/c7369ad2-f0ae-4d5d-bb23-21f51bd3283c>

מוריו, הרועה הטוב, 1660

בפראדו 77 ציורים של מוריו. אמן שהוביל את הציור הספרדי מסגנון הבארוק אל סגנון הרוקוקו ואל ציורי ז'אנר. הרועה הקטן והחמוד הוא ישו, וזו למעשה מטאפורה. אור מוזהב בוקע מתלתליו של הפעוט. המתיקות היא הסימן של הרוקוקו.

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-good-shepherd/28013a12-7a77-4a4f-9b26-85422f4d7afe>

רמברנדט, ארתמיסיה (?), 1634

ציור משנת החתונה של רמברנדט עם ססקיה. הציור מפגין את הביטחון הכלכלי ומצב הרוח המרומם של השניים, וזאת בין השאר באמצעות הבגדים והתכשיטים. לא ודאי האם הכוונה היא לתאר אלה או גיבורה כלשהיא, יש מספר פרשנויות אבל ללא ספק היה רצון לתאר דמות רמת מעמד. ציור יחיד של רמברנדט בפראדו ולכן חשיבותו כפולה ומכופלת.

<https://www.museodelprado.es/en/whats-on/exhibition/rembrandt-history-painter/65c6223f-71f5-4ca6-9ea1-a8129db7c323>

גויה, מריה אשר התעברה ללא חטא, 1783-1784

בפראדו 956 עבודות של גויה! כפי שלמדנו בהרצאות על גויה, מנעד היצירה רחב, מן הציור המוקדם הדתי או הנהנתני בסגנון הרוקוקו, אל סגנון הבגרות החצרוני, הציורים השחורים, ה"שלושה במאי" החשוב, וציורים אחרונים.

בציור הנ"ל גויה מחדש. לא בארוק, לא רוקוקו אלא ניאו קלאסיציזם. זה ציור הכנה עבור ציור בכנסיה במדריד. הציורים הכנסייתיים נעלמו, וסקיצה זו היא מה ששרד ממיזם זה.

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-immaculate-conception/be7caaca-3c25-4d6a-81cd-98574eb8ab36>

במידה ונחוצה הנגשת השמעה – נא לפנות למזכירות

תמה סדרת ספרד, להתראות בסדרת פריז בשנת 2020-2021

תודה רבה והרבה בריאות,

ד"ר גילית איבגי

gilitivg@gmail.com

ד"ר גילית איבגי

אמנות. תרבות. מוזיאונים.

Dr. Gilit Ivgi

art. culture. museums.

